

СТАЛИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано зміст понять «рекреація», «туризм», «екологічний туризм», «сталий туризм», «м'який туризм». Розглянуто перспективи та шляхи розвитку сталого екологічного туризму на територіях заповідних об'єктів Миколаївської області.

Ключові слова: сталий туризм, екологічний туризм, рекреація, туризм, заповідні об'єкти.

В статье проанализированы понятия «рекреация», «туризм», «экологический туризм», «устойчивый туризм», «мягкий туризм». Рассмотрены перспективы и пути развития устойчивого экологического туризма на территориях заповедных объектов Николаевской области.

Ключевые слова: устойчивый туризм, экологический туризм, рекреация, туризм, заповедные объекты.

The article analyze content of the terms «recreation», «tourism», «Ecological Tourism», «sustainable tourism», «soft tourism». Perspectives and prospects of sustainable ecotourism in areas protected sites of Mykolaiv region.

Key words: sustainable tourism, Ecological Tourism, recreation, tourism, nature-reserved objects.

Необхідність розвитку екологічно орієнтованого і безпечного для природи і місцевих співтовариств туризму, як одного з найважливіших принципів сталого розвитку в цілому, одержала підтвердження на міжнародному рівні. Основна ідея багатьох міжнародних документів полягає в тому, що розвиток туризму повинен бути заснований на принципах сталості – туризм повинен бути екологічно орієнтованим у довгостроковій перспективі, економічно життєздатним, а також відповідати етичним і соціальним інтересам місцевих співтовариств.

Слід наголосити, що в Україні основи теорії, наукові принципи і методи сталого туризму ще формуються. Можливо, саме цим пояснюється недостатня розробленість економічних, екологічних і управлінських аспектів туризму. У зв'язку з цим достатньо слабо розроблені і більшість прикладних питань організації й інформації у сфері туризму. Сьогодні, коли в українському туризмі домінує конкурентне середовище, потрібні наукові праці, які б слугували прийняттю рішень, тобто допомагали здійснювати стійке управління в цій складній сфері діяльності.

Для розробки даного наукового напрямку актуальним є питання узгодження та порівняння

прийнятих за основу визначень, понять, термінів в галузі, що розглядається. Саме тому основною метою даної статті є ґрунтовний аналіз термінів та понять, пов'язаних з екологічним туризмом та розгляд можливостей розвитку сталого екологічного туризму на території Миколаївської області.

Для досягнення цієї мети необхідним є, перш за все, розкрити значення та зв'язок двох груп понять: по-перше, «подорож», «рекреація» та «туризм», а по-друге, «м'який туризм», «екологічний туризм» та «сталий туризм». Окремим завданням даної роботи є огляд об'єктів природно-заповідного фонду Миколаївської області з позицій перспектив розвитку сталого екологічного туризму в їх умовах.

Визначення основних понять «подорож», «рекреація» та «туризм» виявляється дуже складним. Це виявляється тому, що не існує єдиного міжнародного термінологічного стандарту з даної тематики. У різних країнах панує істотно різне офіційне розуміння понять і термінів, зв'язаних з рекреацією і сферою дозвілля.

Існуючі визначення туризму представляють його або у виді подорожі, або у виді руху населення, не зв'язаного зі зміною місця проживання і роботи. І хоча деякі автори проводять грань між

туризмом і подорожами, більшість авторів цього не робить.

Наприклад, В. Квартальнов вважає, що подорожі і туризм – два нерозривно зв'язаних поняття, що характеризують визначений образ життєдіяльності людини. Це відпочинок, активна розвага, спорт, пізнання навколишнього світу, торгівля, лікування і безліч інших видів діяльності. [4].

М. Папирян у своїй книзі «Международные экономические отношения: маркетинг в туризме» наголошує на тому, що дати коротке і при цьому повне визначення поняттю «туризм», через різноманіття виконуваних ним функцій і великого числа форм прояву, досить складно. За визначенням, прийнятим ООН у 1954 році, туризм – це активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, зв'язаний з пересуванням за межі постійного місця проживання [7]. У матеріалах Всесвітньої конференції з туризму, проведеної ВТО в 1981 році в Мадриді, дане наступне визначення: туризм – один з видів активного відпочинку, що представляє собою подорожі та з метою пізнання тих чи інших районів, нових країн, які сполучаються в ряді країн з елементами спорту. У 1993 році Статистична комісія ООН прийняла більш широке визначення: туризм – це діяльність людини, що подорожує і здійснює перебування в місцях, які знаходяться за межами їхнього звичайного середовища, протягом періоду, що не перевищує одного року, з метою відпочинку, діловими й іншими цілями.

Що стосується поняття «рекреація», то в науковій літературі термін рекреація з'явився в США наприкінці 90-х років XI століття. Рекреація в перекладі з латини означає відновлення, відпочинок. Саме ця точка зору існувала у вітчизняній (в основному, у радянській) літературі. У сучасній літературі, виданій в останні роки, спостерігається перехід до нового бачення рекреації.

Зокрема, В.А. Квартальнов наводить наступне визначення даного поняття [4].

Рекреація – це розширене відтворення фізичних, інтелектуальних і емоційних сил людини.

У свою чергу, І.В. Смаль і В.В. Смаль у своїй роботі «Рекреація, туризм і дозвілля» відзначають, що рекреацію можна сприймати і як заплановану бездіяльність, що здійснюється за бажанням. У глибшому змісті вона розглядається у зв'язку з емоційним досвідом і натхненням, що з'являється як наслідок рекреаційної дії [12].

Центр досліджень політики національного туризму США тлумачить ці три терміни – «подорож», «туризм» і «рекреація» – таким чином:

1. Подорож – дія, зв'язана з переміщенням людей з місця свого постійного проживання в іншу країну чи місцевість у межах своєї країни, крім будь-яких форм заробітку.

2. Туризм – синонім терміна «подорож».

3. Рекреація – діяльність людей, що займаються творенням і персональним використанням вільного часу. Рекреація може включати пасивну й активну

участь в індивідуальних чи групових спортивних заходах, в інтелектуальному удосконалюванні, розвагах тощо [6].

Стосовно другого кола понять зазначимо наступне. Найбільш ранньою концепцією екологічно безпечного туризму є німецька концепція «м'якого туризму» (Sanfter Tourismus). Концепція одержала визначене поширення в сфері туристичного бізнесу в середині ХХ в.

У пріоритети «м'якого» туризму входить не тільки успішний бізнес, але й дбайливе ставлення до природи, самобутній культурі і традиціям місцевого населення, а також, за концепцією, центральною ідеєю «м'якого» туризму є гуманізація традиційного туризму.

Істотне доповнення до концепцій «м'якого» туризму зробив Дитер Крамер. На його думку, гуманізація туризму, реформування і перетворення «жорсткого» туризму в «м'який» більш продуктивні не на індивідуальному рівні, тобто не через зміну індивідуального поведінки туристів чи конкретних політиків і керівників туристичного бізнесу, а через цілеспрямований вплив громадських організацій на політику великих турфірм [13].

У багатьох джерелах наводиться визначення, дане Суспільством екотуризму (США): «екотуризм – це подорожі в місця з відносно недоторканою природою з метою, не порушуючи цілісності екосистем, одержати уявлення про природні і культурно-етнографічні особливості даної території, що створює такі економічні умови, коли охорона природи стає вигідною місцевому населенню» [13].

Проблема визначення поняття «екотуризм» хвилює багатьох спеціалістів. Так, у ході підготовки до однієї міжнародної конференції з проблем туризму було запропоновано відразу 10 визначень, от деякі з них:

1. Будь-яка форма туризму, що ґрунтується на природній екологічній привабливості країни.

2. Туризм, що включає одержання досвіду й інформації про охорону навколишнього середовища, всі елементи ґрунтуються на екологічно стійких принципах.

3. Подорожі в унікальні куточки природи зі специфічними цілями вивчення рідкісних рослин, тварин, особливих типів екосистем [12].

І. Петрасов у роботі «Концепция устойчивого развития применительно к мировому туризму» описав відмінності традиційного туризму від екотуризму [9]:

- перевага природних об'єктів туризму;
- стійке природокористування;
- менша ресурсо- і енергоємність;
- особиста участь у соціально-економічному розвитку території;
- екологічна освіта туристів.

Бабкін А.В. у книзі «Специальные виды туризма» узагальнив ознаки і визначення екологічного туризму і виділив три основних компоненти екотуризму [1]:

- 1) «пізнання природи»;
- 2) «збереження екосистем»;
- 3) «повага до інтересів місцевих жителів».

Згідно з ВТО, стійкий туризм – це «такий напрям розвитку туризму, що дозволяє задовольняти потреби туристів зараз, з огляду на інтереси приймаючого регіону, дозволяє зберегти цю можливість у майбутньому. При цьому передбачається керування всіма ресурсами таким чином, щоб економічні, соціальні та естетичні потреби задовольнялися з підтримкою культурної й екологічної цілісності, без нанесення шкоди біологічній розмаїтості і системам життєзабезпечення».

И. Петрасов у книзі «Экономико-географические предпосылки устойчивого развития туризма в странах мира» згадує про те, що 1 жовтня 1999 р. на Генеральній асамблеї ВТО в Сантьяго (Чилі) був прийнятий Глобальний етичний кодекс туризму, основні положення якого розкривали суть концепції сталого розвитку в туризмі [9].

Шведським агентством по захисту навколишнього середовища (Environmental Protection Agency – SEPA) були розроблені 10 принципів сталого туризму але, очевидно, що зараз, по своїй суті, більшість видів

туризму не відповідає критеріям сталого розвитку, і необхідний перехід на нові принципи [6].

Існують фактори, що стимулюють туристичну промисловість розвиватися відповідно до концепції сталого розвитку. Цими факторами є [4]:

- зростаючий регулятивний тиск;
- зростаюча поінформованість про зниження собівартості при доцільному споживанні ресурсів;
- організації, які надають туристичні послуги, усвідомлюють, що екологічна якість є необхідним показником конкурентоспроможності;
- компетентність уряду й організацій у тому, що розвиток туризму впливає на навколишнє середовище;
- зростаюча поінформованість громадськості про можливості впливу на туристичну політику.

Треба зазначити також те, що сталий розвиток туризму в остаточному підсумку може призводити до сталого розвитку всієї території, при цьому здійснюючи охорону природи, охорону культури, соціальний і економічний розвиток (рис. 1).

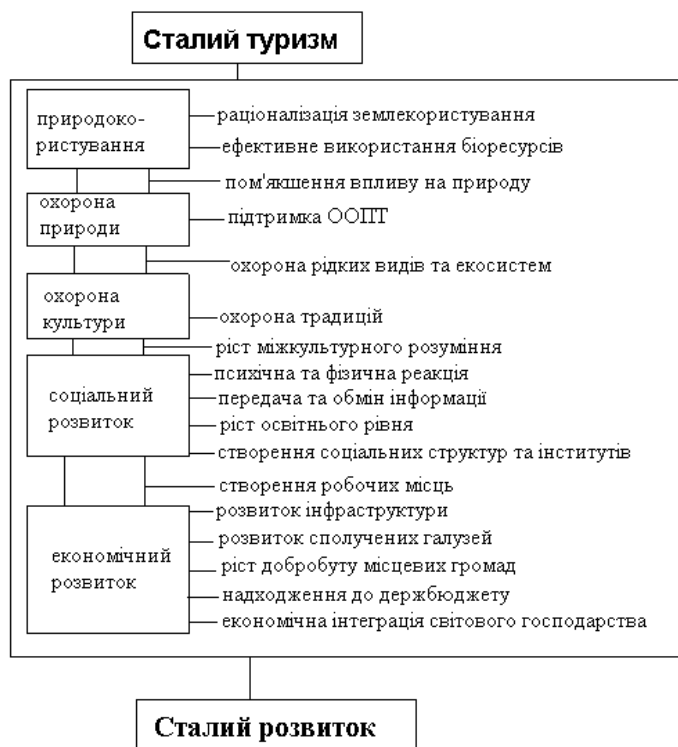

Рис. 1. Зв'язок сталого туризму та сталого розвитку

Проаналізувавши основні напрями розвитку екологічного туризму у світі, а також, беручи до уваги основні положення концепції «сталого розвитку», можемо зробити висновок, що екотуризм – це туристська діяльність, метою якої є пізнання особливостей мало змінених природних і традиційних культурних ландшафтів за умови збереження ландшафтного різноманіття. В Україні екологічний туризм перебуває на початковій стадії розвитку. Екотуристичні мандрівки організуються переважно на самодіяльному рівні, комерційна діяльність у цьому напрямі лише зароджується. Однак уже помітне виділення двох шляхів розвитку екологічного

туризму – «американського» та «європейського». Перший формується у вигляді організації спортивно-туристських подорожей в екстремальних природних умовах, другий – у формі організованого відпочинку у сільській місцевості із залученням до традиційної місцевої культури (в Україні цей вид туризму називають сільським зеленим або агротуризмом) [2].

Миколаївщина володіє високим рекреаційно-туристичним потенціалом, перспективним напрямом його розвитку є екологічний туризм. Привабливими для цього є регіональні ландшафтні парки – «Кінбурнська коса», «Гранітно-степове Побужжя», «Тилігульський», «Приінгульський» тощо.

На територіях природного заповідного фонду найбільш цікавими видами рекреаційно-туристичної діяльності є такі:

- подорожі туристичними маршрутами та екологічними стежками;
- організація пляжно-купального відпочинку;
- створення та забезпечення функціонування візит-центрів і музеїв природи;
- організація спостережень за птахами;
- аматорська та професійна фото-, відеозйомка [10].

Адже різноманіття ландшафтів нашого краю задовольнить цікавість найбільш прискіпливих шанувальників природи: Гранітно-степове Побужжя – для любителів скель, альпінізму, екстремального спорту; Ольвійська хора – для тих, хто надає перевагу піщаним пагорбам та красі лиману... А Сланецький степ завжди дивує нас незалежно від пори року. Немає більш унікальних місць, ніж наше Обхідне поле чи дивовижність Кінбурнської коси.

Не будемо забувати, що наша область є транзитною для сконцентрованого потоку туристів, які їдуть з Києва або Європи до Криму. Наша територія в даному випадку дає нагоду зацікавити мандрівників, створити позитивну емоцію, яка по праву буде конкурувати з тими враженнями, які вони отримали б, побувши біля моря в Криму. Завдяки унікальній природі Миколаївщини ми могли б запропонувати як українським, так і іноземним туристам не тільки відпочинок, але й оздоровлення. Область отримала у спадок інфраструктуру, яку було збудовано в коблевсько-рибаківській зоні у 80-х роках минулого століття. Будувалася вона з метою широкого використання корисних копалин лиманів, насамперед Тилігульського і Бейкушської затоки Бережанського лиману. Створити курорти не вдалося, але інфраструктура залишилася. У наш час є можливість відродити лікування в санаторіях – цю привабливу галузь, яка має великий попит на теренах усього світу. Є багато людей, які бажають вкласти в туристичну справу великі кошти. Хотілося б, щоб це були інвестори не лише українські, а цими пропозиціями зацікавляться й іноземні компанії [11].

Про природну привабливість та живописну красу нашого регіону можна розповідати нескінченно. Вочевидь, це вкрай необхідно робити. Однак ми усвідомлюємо і те, що ці природні чудеса потребують не тільки того, щоб ними милувались та пишалися, їм потрібні господарська турбота та належний нагляд, а головне – бережливе ставлення і небайдужість людей.

Основним лімітуючим фактором розвитку туризму на територіях ПЗФ є пріоритетні природоохоронна, ресурсозберігальна та відновлювальна функції. Основними положеннями такої діяльності мають бути:

1. Обмеження вільного доступу до природних ядер, де сконцентровані рідкісні, зникаючі, реліктові, ендемічні види, особливо в період їх цвітіння та гніздування птахів.

2. Масові туристсько-спортивні заходи проводити після попереднього узгодження термінів та місця їх проведення з дирекціями об'єктів ПЗФ.

3. Здійснювати діяльність без перевищення рекреаційної єдності угідь.

4. Організувати збір та вивезення сміття з території.

Стійкий розвиток туризму може призвести до швидкої деградації природних комплексів, як наслідок, втрати привабливості для туристів. Тому рекреаційно-туристична діяльність повинна плануватися відповідно до природоохоронного законодавства України.

На Миколаївщині екологічний туризм стає супутником і невід'ємною частиною всіх видів туризму, інтегрує їх у загальний процес, а завдяки своєму максимально доступному просвітницькому та освітньому потенціалу є чи не єдиним регулятивним та формуючим поведінку важелем управління урбанізаційними процесами, раціонального природокористування та охорони природи. Він дозволяє пом'якшити удари, що задає природі безумне ставлення до неї людини, зберігає кутки незайманої природи і сприяє розмноженню природних цінностей не тільки за допомогою екологічної просвіти, але і за рахунок коштів, що спрямовуються з прибутків від екологічного туризму на вирішення цих завдань.

Туристи отримують від такого спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних оборотних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування.

Зрозуміло, що потрібні серйозні нові регіональні та державні довгострокові програми захисту та розвитку природного довкілля, створення, з обов'язковим залученням експертів-екологів та природоохоронців, туристської інфраструктури, визначення новітніх туристичних маршрутів на мапі українського та європейського «екологічного» туризму.

Мальовничі місця, гарні можливості для створення необхідної інфраструктури дають підстави сподіватися, що у недалекому майбутньому Миколаївщина буде приймати великі потоки туристів. Ця місцевість не тільки чарівний об'єкт природи. У неї дуже потужна і цікава історія, яку необхідно добре вивчити; узагальнити, щоб розробити екскурсійну програму. Для цього потрібна велика кількість фахівців, які б створили тут цікавий туристичний продукт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабкин А.В. Специальные виды туризма. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
2. Войтенко В.Л. На три держави півень тут співав. – Тернопіль: Видавничий дім «Стефанів», 2007. – 188 с.
3. Збережемо перлину Побужжя / Прибузький вісник. – 2008. – 7 червня. – С. 1.

4. Квартальнов В.А. Туризм. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 320 с.
5. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Миколаївській області в 2007 році. – Миколаїв: «Шамрай», 2008. – 172 с.
6. Новиков В. С. Характерные черты туризма XXI века – устойчивое и инновационное развитие [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.intacadem.ru/content/view/272/261/1/1/>.
7. Папирян Г.А. Международные экономические отношения. Экономика туризма. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
8. Перспектива за туризмом // Прибузький вісник. – 2008. – 15 липня. – С. 2.
9. Петрасов И. Экономико-географические предпосылки развития туризма в странах мира, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://georub.narod.ru/student/petrasov/3/main.htm>.
10. Підготовка фахівців у сфері екологізації туристичної діяльності // Екологічний вісник. – 2003. – С. 14.
11. Сім природних чудес Миколаївщини. – Миколаїв: 111 «Кольоровий світ», 2009. – С. 30.
12. http://www.knukim.edu.ua/conferences_2004_proceedings_smal.htm.
13. <http://traveller.com.ua/in/ecoturizm.htm>.

Рецензенти: Патрушева Л.І., к.геогр.н., в.о. доцента;
Антипова Л.К., к.с.-г.н., доцент

© Лебідь С.Г., Сербулова Н.А., 2010

Стаття надійшла до редколегії 24.02.2010 р.